

ÜZENET A MÁNAK NÉMETH LÁSZLÓ, AZ ORVOS

FELSZEGHI SÁRA

Németh Lászlót főleg íróként tartjuk számon, pedig orvosként is jelentős értékeket hagyott ránk. Orvostörténeti szempontból különleges az a szemlélet, ahogy saját betegségét követi, miközben élénk tárja a magyar orvostörténet nagy alakjait, akikkel szakmai kapcsolatot tart fent részben saját betegsége miatt, részben azért, hogy tájékoztassa őket azokról a megfigyelésekről és újszerű következtetésekről, melyeket a betegségével kapcsolatban tesz. Eközben nem feledkezhetünk meg arról az üzenetről sem, melyet az orvos-beteg kapcsolatáról hagyott ránk.

1945 júliusában hívják meg Hódmezővásárhelyre egészségtan-tanárnak és iskolaorvosnak, ahol több mint három évet tanít és végzi az iskolaorvosi tevékenységét. Oktatóként is újszerű dolgot vezet be, jóval megelőzve a korát, azzal, hogy egy tantárgyként oktatja az egészségtant, irodalmat, történelmet és vegytant, azaz tantárgyösszevonással ezek egymással való összefüggéseit, egyetemességét is szemléltette a diákoknak. Ezeket az éveket élete egyik legszebb időszakaként emlegeti, és az *Égető Eszter* című regényében eleveníti meg.

Egészségtan-tanárként a Hippokratésznak tulajdonított szellemet közvetíti a tanítványainak, amely szerint „Gyógyszered legyen az ételed, s ételed legyen a gyógyszered”, azaz a betegségek megelőzésére kell mindenekelőtt törekedni, különös tekintettel az életmódból adódó egészségkárosító kockázatok csökkentésére. Az iskolaorvosi tevékenységét is ebben a szellemben igyekszik végezni. Az iskolaorvosi évekről így ír: „A társadalomtól kaptam egy kenyérkeresetet, amely nem volt szenvedélyem, s a természettől egy szenvedélyt, mely, ha nem is volt tiszta bélyeg- vagy gombgyűjtés, hivatalosan annak tekintetű. Ha következetes akartam lenni a minőség forradalmában, vagy a szenvedélyt kellett kenyérkeresetté alakítanom, vagy a kenyérkeresetet szenvedéllyé. Én az utóbbit választottam.”, és mint ahogy azt az írótól tudjuk „[...] Ennek kisajtolásában aztán a vérezni kezdő hipertónia szerepelt műzsa gyanánt.”

Az író tisztában van betegségével s annak következményeivel: „Most még lejjebb kerültem, úgy látszik, meg kell halnom. Egy rosszat ígérő betegség csapdájába estem, s amennyire első tájékozódásra megállapíthatom, azt is elég súlyos alakban kaptam meg.”¹

Németh László *Hipertónia naplójában* végigkövethetjük az író betegségét, az ezzel kapcsolatos megfigyeléseit, az ok okozati összefüggéseket, amely a betegség ki-

---

¹ NÉMETH László (NL): Első hipertónia levél. In: *A kísérletező ember*. Magvető–Szépirodalmi, Budapest, 1973, 629.

alakulásához vezettek. De mást is jelent ez a napló, két vonulatot: egy *orvostörténetit*, valamint az *ember küzdelmét* azért, hogy ember maradhasson („Minél tovább, ha lehet a halálig, emberhez méltón élni.”).

A *Hipertónia napló*ban fellelhetők a magyar orvoslás nagyjai. Korányi Sándortól hall a hipertónia essentialis kórképről, melynek egyetlen alkotó és elsődleges tünete maga a magas vérnyomás. Iparosodott országokban már akkor népbetegség, a „XIX. század tüdővése”, közegészségügyi probléma – mondja Korányi. Németh László zseniálisan fogalmazza meg, hogy ez tulajdonképpen a „súlyos szorítóba” került emberek betegsége, azaz a kórkép a kor képe, talán nem is sejtve, hogy a szív- és érrendszeri betegségek terén Magyarország nemsokára vezető helyre kerül Európában. Haynal Imre a vizsgálatok után kizárja a Németh László által rettegett arteriosclerosis [érelmeszesedés], de magas vérnyomás értékekről beszél, ami szerinte is a hipertónia essentialis. Szentágothai professzor, olvasván Németh László *Levelek a hipertóniáról* című írását, ismeretlenül is, meleg hangon gratulál, és helyesli az abban foglaltakat, különösen a hipertónia agyi eredetével ért egyet, és ajánlja Németh Lászlónak a sómentes diétát, amelytől ugyan javul a vérnyomása, de a túlzott diéta nagyfokú gyengeséget okoz, állapota, közérzete romlik, ezért fel is hagy ezzel a szigorú diétával. A továbbiakban mérsékli a sóbevitelt, de nem törekszik teljes sómegvonásra. Erről Szentágothai professzornak is beszámol: „Három héttel a sótlan étrend feladása után, a kúra fénypontján fellépett kellemetlenségek szinte egytől egyig felszivódtak és megszűntek. [...] több mint egy hete ismét írom a regényt [...]”

A magyar orvostudomány nagy alakjai mellett nyomon követhetjük a kor kezelési szokásait, ezek fejlődését. „Az élet kényszerúségeit kísérleti alkalommá, laboratóriummal kell alakítani” – mondja Németh László. „Hónapról hónapra egy levélsozortatban számolok be farkasszemről a betegséggel.” Ebből születnek meg a *Hipertónia levelek*.

„Amíg agyam bírja, figyelni fogom a benne növekvő pusztulást”² – írja az *Első hipertónia levél*ben, hogy aztán a körelőzményekről (*Második hipertónia levél*) adjon nagyon találó megfogalmazást „...pályája úgy alakult, hogy érzékenységet s később kényszerű önfegyelmét rendkívüli próbára tette”³

A *Gondolatfoszlányokban*, *A hipertónia és agylágyulásban* az ok-okozati összefüggést igyekszik feltárni: „A vérnyomás gyors leesése okozza az agylágyulást? Nem fordítva van: az agykéregsejtek anyagcsere-betegsége több pressor anyagot termel, a beállt elfajulás kevesebbet?” Az ok feltárása fontos, mert „amitől félek nem a halál, az elhülyülés, nyomorékság”⁴ – írja. Szeretné akaratóval irányítani a szervezetét: „Milyen hiba volt elfeledni az utakat, amelyeket a hindu tudata s a szervezet mélyei között akaratóval olyan biztosan járt”⁵ – sajnálkozik Németh László, ezzel is hangsúlyozva a megelőzés jelentőségét!

² NL: *A kísérletező ember*, 628.

³ NL: *A kísérletező ember*, 629.

⁴ NL: Napló-aforizmak. *Forrás*, 1989. július, 5–16.

⁵ Gondolatfoszlányok – NL: Napló-aforizmak. *Forrás*, 1989. július, 5–16.

Tanulmányozza az angolszász, francia, orosz szakirodalom idevonatkozó részeit, és figyelme egyre inkább az agykéreg felé fordul, úgy érzi, ez betegségének másik összetevője. A két Tardieu *Le système nerveux végétatif* című könyvét megismerve az a véleménye alakul ki, hogy „a vegetatív idegrendszer [...] már élettani szerepénél fogva is nagyon alkalmas lehet rá, hogy nemcsak hypothalamusi »központjában«, hanem egész kiterjedt hárfáján hipertóniával válaszoljon az agyból jövő állandó »iszonyingerekre«.⁶ Tapasztalatai alapján ilyen „iszonyingernek” találja a nyugtalan alvást, a rossz álmokat, de leginkább a vérnyomás kiugrasztója – megfigyelése alapján – a szellemi munka. Modern látásmódját, megfigyelő-képességét bizonyítja, hogy a hipertóniáját foglalkozási betegségnek véli „a hipertóniának az a neme amelyben én szenvedek, az »agykéreg betegség« – foglalkozási betegség” [itt is jóval megelőzve a korát, hiszen a foglalkozás-egészségügyben szabályozott fokozottan stresszes munkahelyekre vonatkozó jogszabályi rendelkezések 2008-ban kerülnek elfogadásra] .

Nagy jelentőséget tulajdonít a diétának (sószegény diéta, agydiéta), életmódnak (séták, pihenés és a munka helyes aránya).

A társadalmi környezet egészségkárosító kockázatait ismeri fel, amikor megállapítja, hogy betegségének egyik okozója azok a támadások, amelyek egzisztenciális katasztrófával fenyegetik. Németh László veje, dr. Lakatos István erről így ír: „[...] ezek ürügyén megindult egy kritikai támadássorozat, amelynek irányítottágát többé nem lehetett kétségbe vonni. Az 1958-ban a népi írókkal kapcsolatos elmarasztaló határozat távoli hatásaként konkrét megfogalmazást nyert: a fiatal kommunista írók is merjék végre Németh Lászlót bírálni – ne csak Rónay György. A bírálat tematikája is adott volt még 1949-ből: Németh László jelentékenyebb ellenség, mint amilyen jelentékeny író (Horváth Márton). [...] 1964 februárjában egymást érték az elmarasztaló kritikák, Rónay György mellett többek között Pándi Pál, E. Fehér Pál, áprilisban Héra Zoltán részéről.”⁷ Nem csoda, ha az író sokszor érzi úgy, hogy tovább nem bírja, ezért öngyilkossági gondolatok foglalkoztatják: „hosszú tréning [...] vidáman mentem neki mintha csak egy új szerep lenne” [...] – írja, hogy aztán nem kis keserűséggel állapítsa meg: „Az emberek gratulálhatnak maguknak, magam is csodálkozom, hogy tökéletesen kigyógyítottak az életből [...]. Most már bízhatok benne, hogy az öngyilkosságra nem lesz szükség; elvégzi a meggyilkolt szervezet [...]».⁸

Érzi, hogy gyökeres változtatásra lenne szükség, de nem tud változtatni, mert betegségét „súlyosabb a sors teszi, amely a kiváltója is volt”⁹ – írja, és nagyon jól látja, hogy „...ha azon nem lehet gyökeresen változtatni, akkor a visszaesések szakadatlan sora vagy a szervezet, vagy a lélek harc készségét végre is aláássa, megsemmisíti”.¹⁰ Selye János stresszelmélete jól bizonyítja az író által korábban megfogalmazottakat,

⁶ NL: *A kísérletező ember*, 648.

⁷ Dr. Lakatos István: Németh László betegsége és halála. *Új forrás füzetek*, 5. Tatabánya, TIT, 1989, 22–23.

⁸ *Szigligeti napló*, 1954. febr. 25.

⁹ NL: *A kísérletező ember*, 742.

¹⁰ Uo.

mely szerint, a distressz számos betegség kialakulásában jelentős egészségkárosító kockázati tényező, pl. a szív- és érrendszeri megbetegedésekben is. Megszólal a „menekülési ösztön”, megpróbál kiszakadni a környezetéből, Adyliget, Vásárhely, ahol megpróbálja megteremteni az „idillt”, ami nála a „szépen beosztott napot” jelentette. Mint fent említettem, kidolgozza az „agydiétát” a cukorbetegség szénhidrát-bevitel megszorításának analógiájára, aminek lényege: „szellemi munka közé olyan működések beiktatása, amely a vérnyomást tapasztalat szerint leviszik.”

A megelőzés fontosságát hangsúlyozza a gyógyszereszedéssel szemben, amikor Igyekszik megteremteni az „üvegbura” alatti életet, azaz ahogy írja, a szorongást ki kell zárni, s ez fontosabb, mint a gyógyszer a hipertónia kezelésében: „Gyógyszerek szedésére ennél a fajta hipertóniánál nincsen szükség – legfőlegb egy rövid brómbarbiturát kezelésre, a kiugrások lecsendesítésére, az alapvérnyomás elérésére.”¹¹ Úgy látja, hogy „[...] a vérnyomás-emelkedés általában csak olyankor jelentkezik, amikor az agyat nyilván bővebben kell vérrel átáramoltatnom, arra vall, hogy itt egy élettani reguláció kóros átalakulásáról van szó”.¹² Szorgalmazza a rendszeres vérnyomás-ellenőrzést, mert mint mondja: „[...] éppen olyan szolgálatot tesz, mint a cukorbetegségnél a vizeletvizsgálat: megszabja az agydiéta összeállítását.”

A megelőző orvostan szempontjából jelentős megállapításokban benne van a 15 éves orvosi praxisának a tapasztalata, a „kísérletező ember” gondolkodása, de az is, amit Illyés Gyula az író ravatalánál tömören így fogalmazott: „tehetség, tudás, tisztesség.”

Németh László – az orvos – szakmai erényeit jól követhettük azokban a megfigyelésekben és újszerű következtetésekben, melyeket a betegségével kapcsolatban tett, de azt, hogy mitől is lesz valaki követendő példa egy szakma számára, azt összegezve fellelhetjük az *Irgalom* című regényének olvasásakor is. Ezt a regényét az író pályája lezárásának szánta, de ezt a művét tekinthetjük egyben élte összegezésének is, mert a szereplőiben benne van mindaz, ami maga az író volt: az orvos, a beteg és az ember, aki küzd a halál korai árnya ellen, de ebben a küzdelemben „ha lehet, halálíg emberhez méltón” szeretne élni.

A regény hőse egy harmadéves orvostanhallgató, „aki a hazatért apa iránti felelősségérzetben kap lényét kibontó feladatot”.

„Egy társadalom igazi ereje nem a belőle rakétaként felszálló tüneményekben, hanem a mélyén dolgozó emberek értékében van” – írja, s később így folytatja: „az igazi siker a szépen fejlett, arányos, másokat melegítő élet.” S valóban, a rászorulóknak gyámolítása határozza meg a főhős, Kertész Ágnes cselekedeteit, és az íróét is, nem csoda, hogy példaképének Albert Sweitzert tekintette, aki negyvenéves korában tanulta ki az orvoslást, hogy segíthessen a rászorulóknak, és koncertjeiből származó pénzét pedig az afrikai kórházaknak adományozta. „Ha a századnak Gandhi volt a legnagyobb filozófusa, ő tán a legigazibb szentje”¹³ – írja róla Németh László.

¹¹ NL: *A kísérletező ember*, 711.

¹² Uo.

¹³ NL: Levél egy negyedéveshez. In: *Megmentett gondolatok*. Magvető–Szépirodalmi, Budapest, 1975, 512–513.

Arra a kérdésre, hogy hogyan válik az ember orvossá, az író a választ a *Levél egy negyedéveshez* című írásában találjuk meg: „Foglalkozást foglalkozástól alig választ el jobban valami, mint, hogy mivel kell bánnia, élettelen anyaggal vagy növényvel, állattal vagy emberrel”¹⁴, és így folytatja: „A legzseniálisabb tudós is csak félig orvos, ha csak a betegség érdeklí, s nem maga a beteg.”¹⁵ Ha a napjaikat nézzük, ahol az *egészségügy* egyre inkább *egészségiparrá* alakul, igencsak megfontolandó megállapítás! Nem elég azonban mindezeknek megfelelni, hanem még kell egy plusz – az „érzés” – ahhoz, hogy valaki jó orvos lehessen: „Az *Irgalomban* leírtam azt az érzést, amely a hősnőt akkor fogta el, amikor az elfekvő »kis műtő«-jében egyedül marad... Az emberiségnek kétségkívül legnagyobb szerűbb alkotása a nemzetek feletti disciplinával összekapcsolt természettudomány...”¹⁶

Véleménye szerint a Hippokratészi eskü is az elesettek gyámolítására szolgál („s ha rászorul, tartozásomat lerovom; utódait testvéreimnek tekintem, oktatom őket ebben a tudományban, ha erre szentelik magukat, mégpedig díjtalanul;”), mert mint írja: „Az orvos jobban idegeiben hordja az igazságot; mint Ágnesem hajlandó egy nagy elfekvőnek látni a világot, amelyben hol évtizedeket kell kicsikarnia – a megmenthetetlenért küzdve – a rábizakodó, részvétre érdemes embereknek! [...] jobban ráutaltak, több részvétet, irgalmat érdemlők, több lelki kiváltságot kívánók.”¹⁷

Sokan úgy vélik, hogy az orvoslás egy rang. Hogy ez valóban így van-e, arra Németh László így válaszol: „A foglalkozásoknak persze nincs ranglistájuk, a foglalkozás rangját a foglalkozó adja, s aki azért mert ő orvos, föntébb hordja az orrát, már el is vesztette foglalkozása méltóságát. [...] az orvosi pálya nagy lehetőséget ad emelkedésre, nemcsak erkölcsiében, műveltség dolgában.”¹⁸, „Nincs pálya, amely az erkölcs ormaira észrevétlenebb szerpentint kínálna, mint az orvosi.”¹⁹

Erre a csúcra feljutni és ott megmaradni azonban nem könnyű feladat! Németh László tisztán látja azokat a veszélyeket, amellyel az orvosi szakma naponta találkozik: „Nem kellett pénzremenő praktizőrnek lenni, hogy a nagyobb kereset öröme vállalkozófélét csináljon az orvosokból, aki a megnyert bizalomból tölti fel kasszáját.”²⁰ Nos, gondoljunk csak napjainkra, ahol a tendencia az, hogy az egészségügy s így az orvoslás is, *szolgálatból szolgáltatássá* váljon! Talán nem hiába int az író, hogy: „[...] ne rendezzék be külön pénzekre az élteteket.”²¹ Lényegesnek tartja Németh László, hogy az orvos-beteg kapcsolatát ne a pénz határozza meg, mert az közérjük állhat: „[...] egy beteg kórházba jutása, a bánásmód, néha még a műtét végrehajtása is annak a függvénye, hogy milyen összeg ihleti az orvost, ápolót.”²²

¹⁴ Uo. 510.

¹⁵ Uo. 512.

¹⁶ Uo. 511.

¹⁷ Uo. 511.

¹⁸ Uo. 513.

¹⁹ Uo. 512.

²⁰ Uo. 516.

²¹ Uo.

²² Uo.

Senki nem vitatja, sőt Németh László is elismeri, hogy fontos, hogy az orvost jól megfizessék, mert: „A jövedelemnek az a rendeltetése, hogy az orvos erkölcsi szabadságát biztosítsa, a nélkülözéstől megóvja; a pénz azért kell a gyógyítónak, hogy ne kelljen pénzért gyógyítania.”²³ Nagyon megszívlelendő megállapítás! De erre utal Kertész Ágnes édesapja is, amikor feleségének a háború előtti tanári pályáról beszél, Ő „nagyon szerencsésnek érezte, hogy elsején elintézték a kapást, aztán egy hónapon át már csak az adásra kellett gondolniuk, hogy az minél ötletesebb, eredményesebb legyen. Ez az egyszerű mérleg találkozik Ágnes szívében az egészségről, igénytelenségről, a munka megízlelt örömeiből táplálkozó szabadságtudattal: hogy őt nem lehet elpusztítani. S kap rajta az orvosi pályán s azontúl egész életében is úgy rendezkedni be, ahogy apja mondja; csak az adással, a célszerű, bőséges adással törődve, fölmentve a sanda gond alól, hogy mit csikar ki vele a világból”²⁴ – írja Németh László. Természetesen nem csak anyagi függetlenségről van szó! Az orvos-beteg kapcsolat egy igen sajátos viszony, mely az orvos szakmai tudása mellett, egyik záloga a beteg gyógyulásban vetett hitének. Sajnos, az elmúlt 15–20 évben, úgy érzem, hogy ennek a kapcsolatnak már nem tulajdonítunk elég jelentőséget, hagyjuk erodálódni, így aztán már nem egészségügyi *szolgálat*, hanem egészségügyi *szolgáltatás* van, ahol a beteg a „megrendelő” az orvos a „szolgáltató”, és ezzel a laikus beteg vállára – a legjobb szándék mellett is – olyan terhet ruházunk át, ami sok esetben, a laikusktól csaknem/vagy szakmai döntést követel, néha az orvost is megpróbáló kérdésekben, melyben szakmai ismeretei – a tájékoztatás ellenére is! – hiányosak lehetnek. Nem csoda, ha a beteg deperszonalizációja a megromlott orvos-beteg kapcsolatban folyamatos, és már nem egészségügy van, hanem egészségipar. Attól tartok, hogy ezzel alig visszafordítható károkat okozunk a betegeknek és gyógyítóknak egyaránt, s ennek javítása a ma dolgozók mellett, a jövő generációnak is ad feladatot!

Németh László úgy látja, hogy az emberek boldogtalanságát már nem annyira a nyomor, hanem „inkább a kitenyészett vágyak és igények, a mindenáron kapniakarás következménye. A csak-adó életeknek pedig szép csodájuk, hogy végül mégis csak kapnak, váratlan helyen, de annál meglepőbben...”²⁵

Németh László orvosként is a Hippokratészi eskü szellemében élt („Tisztán és szentül megőrzöm életemet és tudományomat”). Illyés Gyula a barátja ravatalánál mondta: „ha csak egy-két szóban akarjuk summázni ezeket a tulajdonságokat, a káprázatos kifejező írói erő mellett az épp oly káprázatos műveltséget és az ezek által megtündöklő erkölcsi igényességet kell az utókornak vizsgálódási iránypontul ajánlanunk.” Ezek a tulajdonságok Németh Lászlót íróként, emberként, orvosként „az erkölcs ormai”-nak csúcsára juttatta, „Mert Németh László befejezett élete magasrendűen, példaadóan, követést kívánóan áll azoknak az életnek sorában, amelyek

---

²³ Uo. 516–517.

²⁴ Uo. 517.

²⁵ Uo. 517.

a túlsó partról, az elmúlás világából is az életet szolgálják” (Illyés Gyula)²⁶, betegnek, orvosnak egyaránt példát állítva, üzenve a másnak, hogy „Utasok vagyunk, ...de az élet nemcsak utazás, hanem szobrászmunka is valami szépet kihozni önmagunkból – s ezt a környezetünkre is kiterjeszteni...”²⁷

---

²⁶ ILLYÉS Gyula: *Naplójegyzetek 1975–1976*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1991.

²⁷ NL: *Sajkódi esték*. Magvető Kiadó, Budapest, 1974.